

sentit a Alzira; un home que s'havia quedat encinglat preguntava «io ara per on *abaixe?*» a Quatretonda. — ⁷ Poesia piadosa recollida per Camps i Mercadal, *Folkl. Men.* I, 14. — ⁸ Aplicat no sols als preus, etc., sinó ja força antic i molt popular en l'acc. 'disminuir el grau o intensitat d'una substància': *rebaixar el vi; rebaixar un metall o moneda*; i més que res *rebaixar les sangs* 'disminuir la pressió arterial o venosa', amb sagnies o herbes medicinals (Barc.; «la ceriverola servix per *rebaixar la sang*» em diuen a Tuixén).

BAJA, -ANA, mot que ens és comú amb les llengües de França i Itàlia, amb el sentit bàsic de 'flac' aplicat a la intel·ligència o als sentits (com el del gust): deu ser idèntic a l'adjectiu llatí *BAIANUS*, -ANA, ètnic de *Baiiae*, ciutat de Campània renomada pels banys de mar, probablement perquè es compararen amb les *fabae bajanae*, posades en remull, altres aliments aigualits i altres coses insípides. □ *1.ª doc.*: fi S. XIV, Eiximenis; i segurament ja en el S. XII, vers el qual es documenta ja en llengua d'oc.

Sembla que ja apareix, i en rima, en una cançó de Marcabré («amors / cruzels, cozens e *bajana*»; vegeu, però, *PSW*) on deu significar més aviat 'frivol' o 'de caràcter fals, inconstant', aplicat a l'amor (fem. en oc. ant.) que no pas «perfide, mauvais» (Rayn. II, 168), i de tota manera hi ha *baiäs* «insipidus» en el *Donat Proensal*.

En la nostra llengua no en puc donar dades anteriors a Eiximenis, en el *Terç del Crestià*, el passatge del qual ens en mostra un ús ben eloqüent per al matís del mot i per a l'etimologia: «una serventa golosa... mentre cunyava, feya una poca coca de pasta, e, crua, gitava-la en la olla, e aquí la dita coca bevia-s tot lo greix de la carn, e cant cra *bajana*, menjava-la-s corrent; e dien que tornà tan grassa que era ferea qui la veyà» (III, 193.4): ací, és, doncs, xopada i amerada de greix, aplicat a un menjar estovat per la cocció i d'altra banda de consistència blana i de gras aliment però poc vigorós i de gust més aviat insípid.

J. P. Durand (en l'ed. de les obres d'Uc Faidit) dóna (en relació amb el *Donat Pr.*) un verb occità *bajanar*, evidentment derivat del nostre adjectiu i que significa «faire tremper des aliments salés pour leur faire perdre leur salure». ¹ El mot és sobretot prov. *bajanà* i «francoprovençal»: Forez *beinà*, lion. *baïnd* «faire macerer des légumes dans l'eau» (N. du Puits-pelu; Ant. Thomas, *Rom.* xxxiii, 213), su. fr. *bēnā* [«binna»] «mettre, tremper dans l'eau certains légumes» (*GPSR* II, 401), Vaux-en-Bugey *benā* (Duraufour i Jud, *VRom.* VI, 318).

En català el sentit més divulgat és l'aplicat a la intel·ligència i capacitat humana, que no cal documentar millor (cf. a baix, els derivats abstractes), però *AlcM* en dóna molt diverses aplicacions, en un excel·lent article; complementem-ho anotant que s'aplica molt especialment al color, a l'Empordà sens dubte, com ho prova la seva recurrència en Pere Corromines: «un gran castanyer --- les seves branques ---

són d'un verd *bajà* — jo vull dir aigualit, molt transparents» (*O. C.*, a. 1938, 1242), «jo era per aquell temps devota, com és *bajana* l'herba que no li toca el sol» (*Les Llàgrimes de St. Llorenç* II, i, p. 97), «les altes valls, amb les seves catifes d'herba d'un verd *bajà*, on pasturen les vaques» (*Vida Austera* II, v, 1.ª ed., p. 129). Aquesta aplicació a pasturatges (de to verd pàllid) no seria pas una especialitat catalana, car ja en un doc. de Comenge, de 1203, se cita un *Padoent* (pastures) de *Prat Baian* (Mondon, *La Grande Charte de St. Gaudens*).

No hi ha dubte que en català mateix *bajà* aplicat a l'home en el sentit general de 'poca-solta', 'betzol' ² és més general i ben conegut, i degué ser-ho també a l'època clàssica, perquè no crec que el sard campid. *baggianu* 'va o vanitos' («eitell») sigui manlleu de l'it. *baggiano* (com digué el 1932 M. L. Wagner, *ARom.* XVI, 140); no deurà ser mot sard genuí, car aquest és el logud. *baianu* 'solter' ³ (amb curiosa desviació del sentit, comprensible per la frivolitat atribuïda a concos de vida lleugera), i segurament la *g* del Campidano no seria compatible amb un fonetisme sard pur, però el fet que els italianismes a Sardenya van minvant de Nord a Sud, mentre que els catalanismes van de baixa precisament en sentit oposat, em fa creure que la forma campidanesa és catalanisme dels Ss. xv-xvi; una altra expressió pejorativa, de sentit després atenuat, tenim en l'eivissenc *bajan* «buenazo». ³ Suposo que partint de l'occità de segrels i romcud de Compostela degué passar el mot a alguns parlars populars gallego-portuguesos, un d'aquests mots mig argòtics de moda efímera, del qual avui no trobo rastre més que en els Açores, *bajana* «pateta, mentecapto». ⁴

Aquesta acc. de 'beneit' és tan difosa per Itàlia com per les terres catalano-occitanes: no pas gens estranya a la *lingua* literària, i en particular molt vivaç en grans dialectes del Nord, on els matisos són poc o molt diversos dels toscans i «italians»: en venecià, Boerio defineix *bagian* com a «baggiano, detto per aggettivo a uomo, e vale stolido, scimunito», i en el vocabulari it.-venecià de l'ed. de 1856 verteix l'it. *bessaggine*, *bessezza*, per *bagianada*. Tampoc allà, però, no escasseja l'aplicació a menjars o llegum: a les Marques *bagèna* és «ministra di fave fresche» (Conti, *Vocab. Metaurense*), a Arezzo, en la forma de vocalisme no evolucionat, *bagiana*, etc. ⁵

Però això de cap manera no és peculiar d'Itàlia, i del conjunt de les romanalles més o menys directes que ha deixat en cat. i occità deduïm que és molt antic en romànic, de terres ben distants, i algun dia degué ser general: en efecte *baiien* 'llegum grenyal, mig cuit, mig cru' en francès antic i *baian* en parlars i textos occitàtics, que Rohlf's (*Litbl.* XLVII, 356) relliga especialment amb l'it. merid. *vajana* «Bohenschote» (tavella o bajoca de mongeta o fava), i també en baix llatí del Midi trobem *fabā baiana* usat en els Estatuts de l'Església de Magalona, de l'any 1331 (p. 225, Bertoni, *ARom.* III, 368).

Ara bé, això s'usà ja en l'Antiguitat. L'única cosa, però, que en llatí es pot considerar clàssica, i que de